

УДК 82-1.09(282.254.1)'18/19'

IX-XX ASIRLAR ARASINDAKİ TÜRK ŞİİRİNİN ÖZELLİKLERİ

Seytumerova E. S.

Sorunun Belirlemesi: XIX. yüzyılın başlarından itibaren Türk aydını ve sanatçıları Batıya yöneldi ve Batıda gelişen fikir ve sanat hareketlerinden etkilendiler.

Batıyla ilişkiler, aydınların bir batı dilini öğrenmeleri, batı edebiyatından yapılan çeviriler, batıdaki fikir akımları ile tanışma bir kültür ve medeniyet değişimini gündeme getirdi. Sosyal, ekonomik ve siyasî hayatta meydana gelen değişiklikler edebiyata da yansdı, Cumhuriyetin kuruluşuna kadar arayışlar devam etti.

Tanzimat edebiyatının ikinci döneminden itibaren Batı şiiri, hem şekil, hem de muhteva yönünden Türk şiirini etkilemeye başladı. Bunun sonucu, Türk şiirine Batıdan sone, terza rima, çapraz kafiyeye, sarma kafiyeye gibi yeni nazım şekilleri girdi [5]. Türk şiirinin Batı tesirinde nasıl değiştiğini ve geliştiğini anlamak için çalışmada Tanzimat sonrası Türk şiirinin bazı örneklerini araştıracağız ve Tanzimat sonrasında yetişen bazı şairlerinin kullandıkları nazım şekillerini, türlerini ve ayrıca şiirlerinde kullandıkları edebi sanatları tanıyacağız.

Sorunun güncelliği: Bildiğimiz gibi IX. – XX. asırlarda gelişen Türk Edebiyatına, Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı adı verilmiş ve bu dönemde Türk Edebiyatının Batı tesirinde geliştiğini söylenmektedir. Batı şiiri Türk şiirini hangi yönden, nasıl etkiledi? Bu etkilemenin sonuçları neydi? Olumlu ve olumsuz tarafları hangileridir? Bu, ve başka sorulara makalemizde cevap vermeye çalışacağız. Ayrıca, Türk Edebiyatıyla ilgilenenler için Türk şiirini daha yakından tanımak ve incelemek bir imkan sunulacaktır.

Araştırmanın amacı: 1840-1970 yılları arasındaki Türk Şiirinin oluşmasını belirtmek, ayrıca, şiirin içerik ve vezin yönünden nasıl değiştiğini ve o dönemdeki şiirde kullanılan edebi sanatlarını belirtmek.

Amaca ulaşmak için gerçekleştirilecek işlemler:

1. Dönemdeki Türk Şiirinin gelişme safhalarını belirtmek.
2. Şiirde kullanılan genel edebi sanatlarını belirtmek.
3. Araştırmada, eserlerini kullanacağımız şairleri tespit etmek.
4. Dönemin şiirlerini örnek alarak, şiirde hangi edebi sanatlarının kullandığını öğrenmek, şiirin vezni incelemek ve şiirin içeriğinde değişmelerini araştırmak.
5. Araştırmanın sonucunda 1840-1970 yılları arasında Türk Şiirin nasıl değiştiğini belirtmek.

Araştırmada Edebiyat Ders Kitapları, Türk Edebiyatı Tarihi, Türk Şiirlerin Vezni, Türk Şiiri ve Antolojisi gibi kaynaklar kullanıldı. Ayrıca, Ziya Paşa, Şinasi, Tevfik Fikret, Cenab Şahabeddin şiirlerini araştırmanın kaynağı olarak kullandık.

Araştırmanın metotları: makalede, betimsel metodu, kurumsal irdeleme metodu, analiz ve sentez yöntemi ve tarihsel analiz metotları kullanılmıştır.

Araştırmanın konusu: araştırmanın konusu olarak IX. – XX. asırlar arasında yazılan şiirler incelenmiştir.

Çağdaş Türk Edebiyatı, Osmanlı Devleti'nin gerilemesinin hızlandığı, yapılan yeniliklerin başarıya ulaşamadığı, batıya yönelme gereğinin duyulduğu bir zamanda, yani 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilân edilmesiyle başlayan medeniyet ve kültür değişikliği ve bu değişikliğin dayandığı Batılılaşma olgusunun belirlediği bir gelişim sürecinde değerlendirilebilir.

Modern Türk edebiyatını şu bölümler altında gruplandırabiliriz:

- Tanzimat dönemi (1860-1896);
- Servet-i Fünun dönemi (1896-1901);
- Fecr-i Âti dönemi (1909-1912);
- Milli edebiyat dönemi (1911-1923);
- Cumhuriyet ve sonrası. (1940-....)[7]

Edebî sanatlar, dilin gerçek ve sembolik her türlü anlamını karşılamak, az sözle çok şey ifade etmek, anlam ve çağrışım ilgileri kurmak, harf ve sözcüklerin şekil olarak görüntülerinden ve ses değerlerinden yararlanmak amacıyla üretilmiş söz söyleme sanatlarıdır. Edebî sanatlar, ince duyguların, keskin zekâların ve estetik duyarlılığın ürünü olarak doğmuştur [7].

Türk edebiyatında en eski dönemlerden günümüze kadar, özellikle Klâsik (Divan) Türk edebiyatında edebî sanatlara büyük önem verilmiştir. Bu sanatları belli başlı şu başlıklar altında toplayabiliriz:

Mecaz Sanatları: Teşbih (Benzetme), İstiare (İğretileme), Kinaye, Mecaz-ı Mürsel, Tariz, Kişileştirme (Teşhis ve İntak).

Anlam Sanatları: İham, Tevriye, İstihdam, Tenasüp, Leff ü Neşr, Tecahül-i Arif, Hüsn-i Talil, Sihri Helâl, Mübalağa (Abartma), Tezat (Karşıtlık), İstidrak, Tekrir, Nidâ, İstifham, RücuTefrik, Terdit, İltifat, Telmih (Anıştırma), İrsal-i Mesel, İktibas.

Söz sanatları: Cinas, Kalp, İştikak, Akis (Yansıtma), İade, Tarsî, Akrostiş, Leb-Değmez [7].

Şiirde çoğunlukla dizelerin sonunda, kimi zaman da dizelerin başında ya da içinde; anlamca ayrı en az iki sözcük arasındaki ses ya da seslerin benzeşmesine **uyak denir**. Yüzyıllarca uyak ile şiir öyle birlikte kullanılmıştır ki, şiir denilince akla gelen ilk özelliklerinden biri de uyaktır.

Dizilişlerine Göre Uyak Türleri.

Uyak dizilişleri nazım biçimlerine göre olmakla birlikte kendi içinde düz, çapraz, sarmal, örüşük uyak gibi türlere ayrılır.

Düz Uyak: Şiirin nazım birimindeki bütün dizeler kendi içinde uyaklanırsa, buna Düz Uyak denir: **aaaa-bbbb, aaa-bbb...**

Çapraz Uyak: Nazım birimi dördüklük olan bir şiirde uyak, birer dize atlayarak kurulursa çapraz uyak oluşur: **abab-cdcd...**

Sarmal Uyak: Nazım birimi dördüklük ya da üçlüklük olan bir şiirde uyak, her birimde, ilk dize ile son dizede aynı olursa sarmal uyak denir. Ara dize ya da dizelerde uyak ilk dizeden ayrılır: **abba cddc...**

Örüşük uyak (Terza rima): Türk Edebiyatına Fransız edebiyatından geçmiş, ilk kez Servet-i Fünun edebiyatında terza-rima nazım biçiminde kullanılmıştır. Uyak dizilişi: **aba-bcbcdc- ded... dır** [7].

Ses Benzerliklerine Göre Uyak Türleri

Yarım Uyak: şiirin ahengi, dize sonlarında, belli aralıklarla yinelenen bir ünsüz ile sağlanıyorsa, buna yarım uyak denir. Eskiden kültürlü şairler yarım uyağı uyaaktan saymazlardı; fakat halk şairleri yarım uyağı başarı ile kullandılar.

Tam Uyak: şiirin ahengi, dize sonlarında belli aralıklarla yinelenen bir ünsüz ve bir ünlü ile sağlanıyorsa buna tam uyak denir.

Zengin Uyak: şiirin ahengi, dize sonlarında, belli aralıklarla yinelenen ikiden çok sesle sağlanıyorsa buna zengin uyak denir. Divan şiirinde ve çağdaş şiirde bol bol kullanılır.

Tunç Uyak: bir dizenin sonundaki bir sözcük başka bir dizenin sonundaki sözcüğün sonunda geçiyorsa, buna tunç uyak denir.

Cinaslı Uyak: şiirin ahengi, dize sonlarında belli aralıklarla yinelenen sestek sözcüklerle sağlanıyorsa, buna cinaslı uyak denir. Aynı zamanda bir söz sanatı olan cinaslı uyak Halk şiirinde, Divan şiirinde ve çağdaş şiirde bol bol kullanılır [5].

Redif: şiirde ahengi sağlamak için dize sonlarında benzeştirilen seslerin anlamları ya da görevleri aynı ise bu benzeşmeye redif denir. Redif, şiirin ahenk öğelerindedir. Kimi şiirler kafiyesizdir; şiirin ahengini yalnız redif sağlar.

Şimdi ise **Tanzimat Döneminin** birkaç şiirini inceleyelim. Tanzimat Edebiyatı sanatçıları iki kuşağa ayrılır: "Toplum için sanat" anlayışına eser veren Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi; "Sanat için sanat" görüşünü benimseyen Rezaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamit Tarhan, Samipaşazade Sezai.

İbrahim Şinasi Efendi'nin "Eşek ile Tilki Hikayesi"nden bir parçayı inceleyelim:

Çıktı bir bağın içinden yola bir yaşlı himâr
Nakl için beldeye yüklenmiş idi rûy-i nigâr

Derken aç karnına bir tilki görünce geldi
Böyle bir tâze üzüm hasreti bağrın deldi

Öteki çiftiyi attı bu yanaştıkça biraz
Sonra lâkin aradan kalktı bütün nâz ü niyâz [1]

Önce şiirin ölçüsünü inceleyelim:

-. _ _ / .. _ _ / .. _ _ / _ _
-. _ _ / .. _ _ / .. _ _ / _ _

Şiir aruz ölçüsüyle yazılmış: Fâ'ilâtün / fe'ilâtün / fe'ilâtün / fa'lün

Eserin nazım şekline bakarsak: her beyit kendi arasında kafiyelidir. Kafiye **aa bb cc** şeklindedir. Klasik Türk Edebiyatında bu tür eserlere mesnevi denir. Mesnevi aynı zamanda bir nazım şeklidir ve ona başka adıyla "düz kafiye" denir [5]. Bu nazım şeklinin en önemli iki özelliği vardır, bunlar: her beyit kendi arasında kafiyelidir; ikincisi de beyitler aruz vezninin kısa kalıplarıyla yazılır [7].

Şiirin kafiye ve redifleri:

...yaşlı himâr ...rûy-i nigâr	-âr - tam kafiye
----------------------------------	------------------

.... <i>geldi</i> ..... <i>deldi</i>	-el – tam kafiye - di- redif
.... <i>attı bu yanaştıkça biraz</i> ..... <i>kalktı bütün nâz ü niyâz</i>	-tı -redif -az - tam kafiye

Parçada *rûy-i nigâr* (pembe renkli üzüm çeşidi) ve *nâz ü niyâz* (şımarma, yalvarma) farsça tamlamalarına rastlıyoruz.

Parçada Kapalı İstiareyi görüyoruz: *üzüm hasreti bağrın deldi* – hasret bir hançere benzetiliyor, ama kendisine benzetilen unsur söylenmediği için bu istiare, Kapalı İstiairedir.

Ayrıca yazar eserinde tilkiyi ve eşeği konuşturup, Teşhis (kişileştirme) ve İntak (konuşturma) sanatlarını kullanmış.

Parçayı okudumuz zaman çıplak bir ifade tarzıyla yazıldığını görüyoruz, hikayenin mesnevi şeklinde yazıldığına rağmen, şair dili sadelleştirmeye çalışmış, canlı, hareketli, konuşma sentaksına yakın bir mısra yapısı kurmayı denemiştir. İbrahim Şinasi Efendi'nin "Eşek ile Tilki Hikayesi" batılı anlamda ilk fabl örneği olan manzumelerden biri. Hikayede alaylı bir şekilde sosyal problemler, insanlar arasındaki ilişkiler gibi konular kaleme alınıyor.

Ziya Paşa'nın en meşhur şiirlerinden birisi olan "**Terkib-i Bend**"den bir parçayı inceleyelim:

<i>Her şahsı harîm-i Hak`a mahrem mi sanırsın</i>
<i>Her tâc giyen çulsuzu Edhem mi sanırsın</i>
<i>Çok mukbili gördüm ki güler içi kan ağlar</i>
<i>Handan görünen herkesi hurrem mi sanırsın</i>
<i>Bil illeti kıl sonra müdâvâta tasaddî</i>
<i>Her merhemi her yâreye merhem mi sanırsın</i>
<i>Kibre ne sebep yoksa vezirim deyü gerçek</i>
<i>Sen kendini destûr-ı mükerrerem mi sanırsın</i>

.....
Allah'a tevekkül edenin yaveri Hak'dır
Nâşâd gönül bir gün ohur şâd olacaktır[1]

Şiir aruz ölçüsüyle yazılmış:

__ . / . __ . / . __ . / . __
__ . / . __ . / . __ . / . __

Mef'ûlü / Mefâîlü / Mefâîlü / Feûlün

Terkib-i Bend klasik Türk Edebiyatının nazım şekillerindedir. Terkib-i Bendler genellikle 5-10 beyitten oluşan bendler halinde yazılır. Bentlerin **kafiye** düzeni gazele

benzer. Her bendin (terkib-hane, kıta) sonunda vasıta beyti denen bir beyit vardır. Her bendin sonunda farklı vasıta beyitleri kullanılır. Bunlar bentlerden ayrı olarak kendi aralarında uyaklanır [5]. Parçanın kafiye şeması: **aa ba ba ba bb**.

Şiirin kafiye ve redifleri:

.... <i>mahrem mi sanırsın</i>	<i>-em mi sanırsın</i> – redif
.... <i>Edhem mi sanırsın</i>	
.... <i>hurrem mi sanırsın</i>	
.... <i>merhem mi sanırsın</i>	
.... <i>mükerrem mi sanırsın</i>	
.... <i>Hak'dır</i>	- ır – tam kafiye
... <i>olacaktır</i>	

Parçada, bazı kelimelerin tekrarlanmasını görüyoruz. Mesela, *her* kelimesi:

Her şahsı harîm-i Hak'a mahrem mi sanırsın
Her tâc giyen çulsuzu Edhem mi sanırsın
Her merhemi her yâreye merhem mi sanırsın

Bununla birlikte yazar ses yinelemeleri de (Aliterasyon'u) kullanmış, parçada -m-, -r-, -h-, -k- sessizlerin tekrarlanmasını görüyoruz. Aliterasyonlar şiiri zenginleştirir, monotonluktan kurtarır ve şiirin müzikal yapısını oluşturur. Böylece metnin akılda daha da kalıcı olmasını sağlar ve okuyanda müzikal bir zevk uyandırır.

Parçaya baktığımız zaman kelimelerin çoğunun arapça ve farsçadan alındığını görüyoruz: *mukbil, illet, destur, mahrem, müdâvât, tasaddî*; ayrıca farsça tamlamalarının da kullanıldığını söyleyebiliriz: *harîm-i Hak* (Hak dostu), *destûr-ı mükerrem* (muhterem, aziz, müsaade alan kişi).

Parçadaki edebi sanatlarına bakarsak, şair kinayeli söyleyişlere başvurmuş: *Bil illeti kıl sonra müdâvâta tasaddî* (öğren hastalığı sonra ona derman aramaya koyul); buradaki hastalık mecaz anlamıyla kullanılmış, aslında şair hastalık kelimesiyle toplumun eksiklerini ifade ediyor.

Taç giyen çulsuz: burada kapalı bir istiare görüyoruz, *çulsuz* derken, şair dönemdeki edepsiz erkanları kastediyor, bunu biz “*taç*” kelimesinden anlayabiliriz.

Bend'in içeriğine bakarsak, şair, insana dair düşünce ve kanaatlerini ifade etmiş. Devrin sosyal, siyasî ve kültürel hayatında olan sorunlara değinmiş. Ziya Paşa'nın, eserinde daha çok insanın acizliği, fâniliği ve hamurunun bozukluğu hususlarında yoğunlaştığı görülür.

Böylece Tanzimat döneminin Şiiri hakkında bunları söyleyebiliriz: dönemin şairleri halk için yazma görüşünün sonucu olarak konuşma dilinin yazı dili haline getirilmesini savunmuşlar; ama çoğu böyle düşündüğü halde eski alışkanlıklarından tamamen kurtulup konuşma dilinde yazmış değillerdir.

Tanzimat şiirinde ağır basan konular: Sosyal Ögeler (akıl, kanun, adalet, hak, millet, medeniyet, kültür.). Bununla birlikte Metafizik Ögeler (varlık, yokluk, ölüm, ruh, Allah.) konuları işlenmiştir.

Şiirde divan edebiyatında olduğu gibi aruz ölçüsü kullanılmıştır. Şiirde kinayeli söyleyiş, mecaz anlam, kapalı istiare gibi edebi sanatlara başvurulmuştur.

Görüldüğü gibi bu dönemin edebiyatçıları Batı edebiyatını örnek alırken, halkın anlayabileceği yeni bir dil ve anlatım da aramışlardır. Divan şiirindeki parça güzelliği anlayışı yerine bütün güzelliğine önem verilir. Şiirin başından sonuna kadar bir düşünce etrafında gelişmesine ve konu birliğinin sağlanmasına çalışılır.

Servet-i Fünun Edebiyatı (1896-1901).

Servet-i Fünun, gerçekte, daha çok bilimsel yazıların yayımlandığı bir dergidir. Dergi ilk başta bir bilim dergisi olarak yayın hayatına başlamıştır. Ancak 1896'da yazı işleri müdürlüğüne Tevfik Fikret'in getirilmesiyle bir edebiyat ve sanat dergisi durumuna gelir. Zamanın önde gelen ve batılı tarzda bir edebiyattan yana olan yazarlar bu dergide toplandığı için, Servet-i Fünun adı dönemin de adı olur [7]. Dönemin ikinci adı "Edebiyat-I Cedide".

Servet-i Fünun şair ve yazarları, Tanzimat edebiyatıyla gelen batılı tekniği geliştirmişlerdir. Sonuçta Servet-i Fünuncuların çabalarıyla Avrupaî tarzda bir edebiyat oluşmuştur.

Dönemin en ünlü şairlerin eserlerine bakalım:

Cenab Şahabeddin "Elhan-ı Şitâ" şiirinin parçasını inceleyelim,

*Bir beyaz lerze, bir dumanlı uçuş;
Eşini gaib eyleyen bir kuş
Gibi kar
Geçen eyyâm-ı nevbahârı arar...
Ey kulûbün sürûd-i şeydâsı,
Ey kebûterlerin neşideleri,
O bahârın bu işte ferdâsı:
Kapladı bir derin sükûta yeri
Karlar
Ki hamûşâne dem-be-dem ağlar!*

*.....
Karlar.. bütûn elhânı mezâmîr-i sükûtun,
Karlar.. bütûn ezhârı riyâz-ı melekûtun...
Dök hâk-i siyâh üstüne, ey dest-i semâ dök,
Ey dest-i semâ, dest-i kerem, dest-i şitâ dök:
Ezhâr-ı bahârın yerine berf-i sefidi;
Elhân-ı tuyûrun yerine samt-ı ümîdi!..[1]*

Şiir aruz ölçüsüyle yazılan üç bölümden oluşuyor ve her bölümün ölçüsü birbirinden farklıdır. Böyle nazım biçimine serbest müstezat nazım şekli denir. Bu nazım şeklinde uzun, kısa, çok kısa dizeler bazen düzenli, bazen de düzensiz olarak tekrarlanırlar, kısa mısraların ölçüsü, şiirin ölçüsünün bir parçasıdır, kafiye düzeni belirli bir kurala bağlı değildir, aruz ölçüsüyle yazılır.

1. bölümün ölçüsü

*Bir beyaz lerze, bir dumanlı uçuş;
Eşini gaib eyleyen bir kuş*

.. _ _ / . _ _ / .. _ _
 .. _ _ / . _ _ / .. _ _

Fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün
 3. bölümün ölçüsü

Karlar.. bütün elhânı mezâmir-i sükûtun,
 Karlar.. bütün ezhârı riyâz-ı melekûtun...

.. _ / . _ _ / . _ _ / .. _ _
 .. _ / . _ _ / . _ _ / .. _ _

Mef'ûlü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fe'ûlün

Şiirin her bölümün ölçüsü farklı olduğu gibi, bölümlerin kafiyeleri de farklıdır. Bölümlerde düz (aa bb) ve çapraz (cd cd) kafiye düzeni kullanılmış.

Bir beyaz lerze, bir dumanlı uçuş; (a)
 Eşini gaib eyleyen bir kuş (a)
 Gibi kar (b)
 Geçen eyyâm-ı nevbahârı arar... (b)
 Ey kulûbün sürûd-i şeydâsı, (c)
 Ey kebûterlerin neşîdeleri, (d)
 O bahârın bu işte ferdâsı: (c)
 Kapladı bir derin sükûta yeri (d)

Şiirin kafiye ve redifleri:

.... uçuş	-uş- tam uyak
.... kuş	
....kar	-ar- tam uyak
...arar	
.... şeydâsı	-da- tam uyak
.... ferdâsı	-sı- redif
.... neşîdeleri	-er- tam uyak
... yeri	-i- redif
.... sükûtun	-ût- tam uyak
.... melekûtun	-un- redif
.....dest-i şitâ dök	- â- tam uyak
.... dest-i semâ dök	-dök- redif
....sefidi	-îd- tam uyak
....ümîdi	-i- redif

Şiirde kullanan edebi sanatlara bakarsak, ilk mısradaki şair karı beyaz lerzeye (titreyişe), dumanlı uçuşa benzetiyor; bunu biz ikinci mısradan anlıyoruz. İkinci mısradaki ise Kısaltılmış Benzetme kullanılmış (benzetme yönü söylenmediği benzetme):

Eşini gaib eyleyen bir kuş gibi kar

Benzetilen: kar

Kendisine benzetilen: eşini kaybeden kuş

Benzetme edatı: gibi

Sonraki mısralarda şair karları bunlara benzetiyor:

Ey kulûbün sürûd-i şeydâsı, (kalplerin divane şarkısı)

Ey kebûterlerin neşîdeleri, (güvercinlerin şiiri);

buna Uz Benzetme (Teşbih-i Belîğ), yani benzetme yönü be benzetme edatı bulunmayan benzetme.

Son bölümünde şair:

Karlar.. bütün elhânı mezâmîr-i sükûtun (Karlar, sessizliğin dualarının bütün nağmeleri),

Karlar.. bütün ezhârî riyâz-ı melekûtun.. (Karlar, melekler aleminin çiçekleri); mısralarında karları sessiz duaların nağmelerine ve melekler aleminin çiçeklerine benzetmiş, bu mısralarda da Teşbih-i Belîğ sanatı kullanılmış.

Dök hâk-i siyâh üstüne, ey dest-i semâ dök,

Ey dest-i semâ, dest-i kerem, dest-i şitâ dök.

Bu mısralarda dest-i semâ (göğün eli), dest-i kerem (cömertlik eli) söz öbekleri mecaz anlamıyla kullanılmış ve Mecaz-ı Mürsel sanatından yararlanmış.

Ayrıca, şiirde bahar ile kar kelimeleri bir arada kullanarak Tezat (karşıtlık) sanatından yararlanmış. Tezat sanatını bu mısradaki da görüyoruz Ezhâr-ı bahârın yerine berf-i sefidî; (bahar çiçeklerin yerine beyaz karları...).

Bununla birlikte parçada bazı kelimelerin tekrarlanmasını görebiliyoruz, kar kelimesi satır başlarında birkaç kez yineleniyor; dest (el) kelimesi bir beyit içerisinde dört kez tekrar ediliyor. Parçada oldukça farsça tamlamalarını da bulunduğunu söyleyebiliriz: eyyâm-ı nevbahâr (ilkbahar günleri), sürûd-i şeydâ (divane türküler), mezâmîr-i sükût (sessizlik ilahileri), riyâz-ı melekût (melekler aleminin bahçesi), dest-i semâ (gök eli), dest-i şitâ (insan eli), dest-i kerem (cömertlik eli), berf-i sefidî (beyaz kar), Elhân-ı tuyûr (kuşların nağmeleri), samt-ı ümîd (umit sesi).

Dönemim başka bir büyük şairi **Tevfik Fikret**. Onun "**Balıkçılar**" adlı şiirini inceleyelim:

Bugün açız yine evlatlarım, diyordu peder
Bugün açız yine; lakin yarın, ümid ederim
Sular biraz daha sakinleşir... Ne çare, kader
- Hayır, sular ne kadar coşkun olsa ben giderim
Diyordu oğlu, yarın sen biraz ninemle otur
Zavalıcık yine kaç gündür işte hasta....
-Olur

Deniz ufukta, kadın evde muhtazır... Ölüyor
Kenarda üç gecelik bar-ı intizariyle
Bütün felaketinin darbe-i hasariyle
Tehi, kazazede bir tekne karşısında peder

*Uzakta bir yeri yumrukla gösterip gülüyor
Yüzünde giryeli, muzlim, boğuk şikayetler..[1]*

Şiirin ölçüsü:

. _ . / .. _ _ / . _ . / .. _
. _ . / .. _ _ / . _ . / .. _

Mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

Nazım biçimi: "Balıkçı" şiiri, **manzum bir hikâyedir**. Batı edebiyatından alınan bir nazım şeklidir. Manzum hikâyelerin öykülerden tek farkı şiir biçiminde yazılmış olmalarıdır. Hikâyede bulunan bütün özellikler (olay,yer,zaman,kişiler) manzum hikâyede de bulunur. Manzum hikâyelerde şairler ya bir olayı anlatırlar, ya da öğüt vermek gayesini güderler. Bu tür Servet-i Fünun döneminde en etkili hale gelmeye başlamıştır. En büyük iki temsilcisi Tevfik Fikret ve Mehmet Akif Ersoy'dur.

Bu tür hikâyelere **didaktik şiir** de denilir. Didaktik Şiir belli bir düşünceyi aşlamak veya belli bir konuda öğüt, bilgi vermek, bir ahlak dersi çıkarmak amacıyla öğretici nitelikte yazılan, duygu yönü az olan şiir türüdür. Kısaca öğretici şiirdir.

Şiirin kafiye ve redifleri: Şiirde düzenli bir dize kümelenişi yoktur. Anlamaların bittiği yerde dizelerin kümelenişi bitmektedir. Bu bakımdan nazım birimine "bend" demek daha doğru olur. Dönemin şairleri "Göz uyağı" yerine "kulak uyağı" anlayışını benimsemişlerdir.

....	peder	-er- tam uyak
....	kader	
...ederim		-er- ; -im- redif
...giderim		
...otur		-ur- tam uyak
...olur		
.... ölüyor		-ü-, -yor- redif
...gülüyor		
...intizariyle		-ar- tam uyak
...hasariyle		-i- ; -y- ; -le- redif
...peder		-er- tam uyak
...şikayetler		

Parçada benzetme ve mecazlara rastlamıyoruz, olay basit ve anlayışlı dille anlatılıyor. Çok fazla Farsça isim tamlaması ile karşılaşmıyoruz: *bar-ı intizarı* (bekleyiş yükü), *darbe-i hasarı* (hasar darbesi).

Bugün açız yine evlatlarım, diyordu peder
Bugün açız yine; lakin yarın, ümid ederim

Yukarıdaki satırlarda, mısra başı tekrarlarlı görüyoruz. Ayrıca, şair sulara sakin ve coşkun niterliklerini vererek Teşhis sanatını kullanmış. İlk dörtlükte *d*, *r*, *k* harflerin tekrarlanmasıyla şair hüznün ve çaresizlik atmosferini yansıtmak için Aliterasyon'u kullanmış.

Edebiyat-ı Cedide şiirinin kuvvetli muziki lisanı vardır. Dönemin şairlerinin en göze çarpan yenilik, Batı edebiyatının klasik nazım şekillerinden olan sonnet'i kullanmaları ve

Aruz vezniyle bir serbest nazım çığırı açmalarıdır [2]. Bu nazım şekline Serbest Mustezat adı verilir. Şiirlerde hem uzun hem kısa mısraları kullanır ve onlar kimi zaman belli bir düzen içinde sıralanır, kimi zaman da herhangi bir düzene bağlanmamış olur. Şiirde üç değişik biçim kullanmıştır. Kafiye hakkında ise, "Göz uyağı" yerine "kulak uyağı" anlayışını benimsenmiştir. Nazım nesre yaklaştırılır. Dizeler yan yana getirilip okunduğunda kurallı bir nesir yazısı ortaya çıkmaktadır. "Mensur şiir" örneklerine ilk kez bu dönemde rastlanmaktadır.

Şairler, "Sanat, sanat içindir" anlayışı ile hareket ettikleri için, konuşma dilinden uzaklaşarak, anlaşılamayan bir dil ile söyleyişe yöneldiler. Eserler yabancı söz ve Farsça tamlamalarla yüklüdür. Ama Tevfik Fikret'in "Balıkçılar" şiirine bakarsak dil çok anlayışlı ve anlatım canlıdır, ayrıca konuşmalarda halk söyleyişi ustalıklı kullanılmış: "Zavalılık yine kaç gündür işte hasta; Deniz kadın gibidir hiç inanmak olmaz ha!"

Şiirde ilk defa bu dönemde konu bütünlüğü sağlanmıştır, klasik beyit anlayışı yıkılmış, şiirde anlam dizeden dizeye taşınmıştır. Dönemdeki şiirde en çok işlenen konular: günlük yaşam, aşk, doğa görüntüleri, karamsarlık, düş kırıklıkları, ölüm. Şairlerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları olaylar şiirin konusu olmaya başlamıştır. Gerek ruhsal yapıları gerek devrin baskıcı yönetimi yüzünden, şairlerin bireysel temalara ağırlık vermesiyle aşk, tabiat, aile hayatı konuları önem kazanmıştır.

Araştırmanın sonuçları: araştırmada Tanzimat (1860-1895) ve Servet-i Fünun (1896-1901) Edebiyatı dönemlerinin bazı şiirlerinin özelliklerini inceledik. Bunun için dönemlerin ünlü şairlerinin eserlerinden yararlandık ve araştırmada dönemlere ait şiirlerinin ölçülerini, nazım şekillerini, kafiye ve rediflerini, kullanılan edebi satatlarını, şiirlerin konularını belirledik. Böylece Türk Şiirinin 1860-1901 yıllar arasında Batı Şiirinden nasıl ve hangi yönlerden etkilendiğini ve bu dönemde Türk Şiirindeki değişmelerini incelemiş olduk.

Araştırmanın perspektifleri: çalışma, Türk Edebiyatı öğrenen yabancılar için kullanılabilir, şiir tahlili yapan öğrenciler için de faydalı olabilir. Araştırma devam edecek ve gelecek çalışmalarda Fecr-i Ati ve Milli Edebiyatı dönemlerin Şiiri tahlil edilecek.

Kaynakça

1. Aktaş Ş. Türk Şiiri ve Antolojisi /Akçağ Yayınları, 1. cilt, 1996 – Ankara, 624s. – İSBN 975-338-122-0
2. Banarlı N.S. Resimli Türk Edebiyatı Tarihi / M.E.B. Yayınları, 2. cilt, 2005 – İstanbul, 1366s
3. Bogochanskaya N. N. Bolshoy Turetsko-Russkiy Slovar. 450 000 slov i slovosochetaniy / N.N. Bogochanskaya, A.S. Torgashova – M.: OOO "Dom slavyanskoy knigi", 2009 – 960 s. – İSBN 978-5-91503-066-3
4. Demiray K. Temel Türkçe Sözlük / İnkılap Kitabevi, Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş. 1088s. – – İSBN 975 -10-1731-9
5. Edebiyat Ders Kitabı 1 / M. Küçük, M. Şenol, A. Kılınc, A. Avcı; Sürat Yayınları, 1995 – Üsküdar/İstanbul,293s. – İSBN 975-7205-08-7
6. Onay A. T. Türk Şiirlerinin Vezni / Akçağ Yayınları, 1996 – Ankara, 224s. – İSBN 975-338-161-1
7. Türk Dili ve Edebiyat Sitesi [elertronik kaynak]. – Erişim modu: <http://edebiyol.com/index.html>
8. Büyük Türkçe Sözlük. Türk Dili Kurumu [elertronik kaynak]. – Erişim modu: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts

Сейтумерова Э. С. Особенности турецкой поэзии XIX-XX веков / Э. С. Сейтумерова // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2014. – Т. 27 (66), № 3. – С. 142–152.

В статье была рассмотрена турецкая поэзия периода 1840-1970 годов, проанализировано развитие и становление поэзии в данный период, рассмотрена тематика произведений, формы построения стиха и изобразительные средства, использованные в поэзии данного периода. В результате исследования были сделаны выводы о том, как изменялась тематика произведений в течение данного периода, какие формы стихосложения применялись на различных этапах, а также рассмотрены изобразительные средства, применяемые авторами различных периодов.

Ключевые слова: Танзимат, Сервети Фюнюн, Феджри Ати, хедже, рифма, терцина, перекрестная рифма, обрамляющая рифма, смежная рифма, метафора, гиперболы, метонимия.

Сейтумерова Е. С. Особливості турецької поезії XIX-XX століть / Е. С. Сейтумерова // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». – 2014. – Т. 27 (66), № 3. – С. 142–152.

У статті була досліджена турецька поезія періоду 1840-1970 років, проаналізовано розвиток та становлення поезії в даний період, розглянуто тематику творів, віршовий розмір та художні засоби, використані в поезії цього часу. В результаті дослідження був зроблений висновок щодо змін в тематиці творів протягом зазначеного часу, віршованих розмірів, які було вжито, а також розглянуті художні засоби, які застосовували автори у різний час.

Ключові слова: Танзімат, Серветі Фюнюн, Феджрі Аті, хедже, рима, терцина, перехресна рима, охоплююча рима, метафора, гіпербола, метонімія.

Seytumerova E. S. Specificity of Turkish poetry in XIX-XX centuries / E. S. Seytumerova // Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. – Series: Philology. Social communications. – 2014. – Vol. 27 (66), No 3. – P. 142–152.

In this article the Turkish poetry of period 1840-1970 years were analyzed, also the development and formation of poetry in this period and the literary devices which were used in the poetry of period were considered.

By the early 19th century, the Ottoman Empire had become moribund. Attempts to right this situation had begun during the reign of Sultan Selim III, from 1789 to 1807, but were continuously thwarted by the powerful Janissary corps. As a result, only after Sultan Mahmud II had abolished the Janissary corps in 1826 was the way paved for truly effective reforms.

These reforms finally came to the empire during the Tanzimat period of 1839–1876, when much of the Ottoman system was reorganized along largely French lines. The Tanzimat reforms "were designed both to modernize the empire and to forestall foreign intervention".

Along with reforms to the Ottoman system, serious reforms were also undertaken in the literature, which had become nearly as moribund as the empire itself. Broadly, these literary reforms can be grouped into two areas:

changes brought to the language of Ottoman written literature;
the introduction into Ottoman literature of previously unknown genres.

As a result of the study were made conclusions about changes of topics, forms of versification during of period, and also considered literary devices used by authors of period.

Keywords: Tanzimat, Serveti Funun, Fegri Ati hege, rhyme, terza rima, cross-rhyme, metaphor, hyperbole, metonymy.

Поступила в редакцію 03.03.2014 г.